

Лепкий Б. Начерк історії української літератури /Богдан Лепкий. – Мюнхен, 1991. – 93с.; [6.] Огієнко І. (Митрополит Іван) Дохристиянські вірування українського народу : Історично-релігійна монографія /Іван Огієнко. – Видання друге. – К. : АТ «Обереги», 1994. – 424с.; [7.] Полєк В. Історія української літератури Х-ХУІІ ст. /Володимир Полєк. - К. : Вища школа, 1994. – 144с. ; [8.] Степанишин Б. Давня українська література в школі /Борис Степанишин. – Київ : Либідь, 2000. – 504с. ; [9.] Сухобрус Г. Українська народна поетична творчість : У 2 Т. /Галина Сухобрус. - К., 1958 – . – Т.1. – 1958. – 390 с.; [10.] Шевчук В. Українська класична літературна казка та шляхи її розвитку /Валерій Шевчук //Срібна книга казок : Українські літературні казки /упоряд. та приміт. Ю.Винничука]. – К. : Веселка, 1992. – С.5-14.; [11.] Яценко М.Т. Фантастично-героїчна казка як типологічний аспект поетики лицарського роману й «Енеїди» І.П. Котляревського / Михайло Трофимович Яценко //Слов'янські літератури : Довіді /ІХ Міжнародний з'їзд словістів, (Київ, вересень, 1983р.) – К. : Наукова думка, 1983. – С.188-202.

Олена ДАНИЛІНА (Мелітополь)
АВТОР ЯК ДОМІНАНТНИЙ КРИТЕРІЙ ВІДБОРУ
ФОЛЬКЛОРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ (НА МАТЕРІАЛІ
«МУЗЕЮ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ» ОКСАНИ ЗАБУЖКО)

Незаперечним фактом є те, що між фольклором та художньою літературою відбувалися й відбуваються взаємовпливи, вони запозичують одне в одного теми, мотиви, образи. Втім і відмінностей між ними чимало, серед яких М.Б. і З.Б. Лановик називають їхнє відношення до дійсності: “Якщо у художніх творах авторів відображаються їхні естетичні концепції – так звана друга дійсність, тобто дійсність, пропущена крізь індивідуальну свідомість, то в народних творах – дійсність зображена крізь призму сприйняття народу, і вона, як правило, зміщена – опоетизована, героїзована, звеличена з метою її наближення до народного ідеалу» [4, с.23]. Суголосною цій тезі є думка, що авторське начало в художньому тексті простежується й у відборі тих чи інших фольклорних елементів. Подеколи це відбувається свідомо, як, наприклад, у “Казці про калинову сопілку» (Оксана Забужко використала з дитинства відому казку, намагаючись з'ясувати першопричину конфлікту, зафіксованого у народному тексті), здебільшого – підсвідомо, оскільки автор несе із собою у текст увесь пласт своєї культури.

Захоплення народною творчістю висловлене Оксаною Забужко у збірці есеїстики “З мапи книг і людей»: “Фольклор, а надто наш український, мене незмінно гіпнотизує й притягує саме цим –

нерозбірливим, уривчастим гулом безіменних людських голосів, наче криками потопельників десь далеко в морі під час шторму...» [3, с.123]. Цей «гул» почула авторка, що стало поштовхом до написання «Казки про калинову сопілку»: «Була історія гріха, який залишився без сповіді. Була страшна... самотність жіночої душі.... І ця душа просила..., щоб її нарешті почули. Просила, іншими словами, – власної історії: тої, в якій їй колись була відмовила усна традиція» [3, с.123-124].

Несвідомий відбір фольклорних елементів, залежний від авторської культури й національної самоідентичності, спостерігаємо у «Музеї покинутих секретів» (2009). Трагічні сторінки історії УПА, викладені крізь призму бачення головної героїні, насичені елементами матеріальної й нематеріальної культури українців. Це й детальний опис житла чи його частин (хутір, хата, криївка, колиба, комора, ляда, груба, фіра), одягу (баняк, бинда, плахта, сорочка, кожух, намисто), їжі та кухонного приладдя (борщ, галушки, кулеша, трав'яна гербата, жорна, пательня, кибель), зразки народнопоетичної творчості (пісні «Ой ти, Галю..», «Ой жаль-жаль, непомаму, любив дівчину змалу...», примовки), музичні інструменти (окарина, сопілка), згадка чи опис звичаїв (поминальна вечеря, Великдень, просити пробачення тричі), імена героїв роману і псевда упівців (Дарина, Адріян, «Ярослав», «Карий», «Орко», «Романа», «Явір», «Стодоля», «Кий», «Левко»), а також глибинна символіка роду, спадкоємності поколінь, життя і смерті.

Фольклорні елементи розсипані, розпорошені у тексті, їх не зауважуєш при першому прочитанні, вони є органічними складовими тексту й авторського стилю.

У народній традиції українців хата – це «символ Всесвіту, батьківщини, рідної землі; безперервності роду; тепла, затишку; святості; добра і надії; материнської любові; захисту і допомоги. У свідомості праслов'ян хата була моделлю Космосу» [5, с. 314]. Традиційне шанобливе ставлення українця до свого житла простежуємо в описах криївок і хат, в яких трапляється бувати повстанцям. Так зображуючи захоплене місто, авторка наголошує на такій деталі: «В зайнятих ними містах, як і в оселях, покинутих господарями як стій, із вишиваними скатерками на столах і фамільним сріблом у шухлядах, вони нічого не відновлювали, не направляли і не очепурили, – вони ... не тямили, що до всякого місця, будь то місто, хата чи бункер, треба докладати рук і серця, аби воно жило...» [2, с.514]. Цим описом підкреслюється несприйняття й чужинність насадженої влади етнічному населенню.

Віддавна в українців сформувалося ставлення до сім'ї, до родини, роду як до святині. Род входив і до дохристиянського пантеону богів. Він був “зачинатель усього живого, Господар Світу, відає долями богів та людей. ... усимволізовував міцність сім'ї, безперервність, незнищенність слов'янського етносу [5, с.343-344]. Рід в уявленні сучасних українців – кровна, генетична єдність поколінь, спадкоємність. Цього не можна вивчити чи вигадати, це виховується в родині, з народження – увага до свого роду, повага до предків і батьків, до звичаїв і традицій, а через це – до свого народу. Саме таке традиційне ставлення й демонструє авторка “Музею покинутих секретів».

Тема роду, родинних зв'язків закладена авторкою вже в означення жанру. “Музей покинутих секретів» – це роман-сага “про три покоління однієї родини, чії долі пов'язані між собою протяглими крізь ціле ХХ століття “підпільними» нитями – довготривалими, невидними в межах одного людського життя наслідками раз зробленого вибору» [2, с.128]. Епічний текст, на думку О.Забужко, вписаний в традицію української літератури: “Коли мені кажуть, що “Музей покинутих секретів» – перший великий епос в українській літературі, я кажу “Ні, не перший», тому що є “Сестри Річинські» Ірини Вільде. Давайте визнаємо, що це найкращий роман в українській літературі ХХ століття» [1].

Однією з провідних у тексті є ідея роду, зв'язку життів рідних людей, іноді несвідомого: “...всі ми в часі тремось одне об одного, поняття про це не маючи, мертві, живі, ненародженні, і хтозна, скільки їх і в яких химерно сплетіннях взаємин склалось на те, щоб я оце зараз сиділа, тримаючи в руці голос чоловіка, якого люблю...» [2, с.128]. До висновку про зв'язок життів різних людей приходять головна героїня роману – Дарина Гоцинська, розмірковуючи про стосунки чоловіка і жінки. Важливим пунктом у становленні родини героїня вважає знайомство чоловіка і жінки зі своїми родичами, не лише живими, а й давно померлими: “Ось чим різниться подружжя від усіх, хай би й яких вольтанутих за температурою, кохань і закохань: воно включає обов'язковий обмін привідами. Твої небіжчики роблять моїми, і навпаки» [2, с.13]. Цей процес, на думку авторки, починається від моменту, коли дівчина стає жінкою: “...час починає текти крізь неї... так само втіленим – у рід, родину, в нескінченну хромосомну вервицю вмираючого й воскресаю чого, пульсуючого смертною плоттю ґенотипу...» [2, с.21].

Народна родова символіка поєднана у тексті з християнською: на Дарину вплинули відвідини Софійського собору, де вона усвідомила тяглість історії, спадкоємність поколінь, оте

одночасне існування “мертвих, живих і ненарождених»: “...собор був живий, він був населений людьми – на всіх простінках і склепіннях так само мовчали бляклі, розмиті віками жінки й чоловіки, і кожне мало ті самі нетутешні, набряклі еклезіастівським смутком очі, – всі ті очі б а ч и л и мене... ці люди жили не просто тисячу років т о м у, вони жили – в с ю ц ю тисячу років...» [2, с.20].

Ідея спадкоємності поколінь міститься й у простих засадах виховання, висловлених у тексті Адріаном: “Якби Бог дав йому сина, він би жадав собі одного – щоб той виріс таким, як вони. Їх змалку навчали, що основа життя – то труд і молитва, а насправді навчили відрізняти добро від зла. А тільки це й важить, це найважливіше, що батько має дати своїй дитині, – за решту подбає Бог» [2, с.544]. Щодо традицій виховання висловлюється авторка й у есеї “Дві слові до “Казки про калинову сопілку»: “Фольклор був мудріший – він прищеплював маленькій людині відчуття трагічності буття: те відчуття, з якого починається всяка культура і без якого вона приречена на загибель» [3, с.119].

Знання свого родоводу було важливою вимогою української етнопедagogіки. Засобами виконання цієї вимоги були й традиційні храмові свята, коли за столом збирається вся родина, й збереження й примноження родинних реліквій, й фотокартки або фотоальбоми. Саме ця традиція – збереження фотокарток – і стала відправною точкою для головної героїні романі – Дарини Гощинської – у пошуку й відновленні подій, імен, долі упівської боївки: “...Ніхто її не знав, тої Гелі Довган. Думаю, що й за життя також... Вона чогось іншого від мене хоче...» [2, с.250]; “Думаю, що воно її мучить – оте, з чим загинула, нікому не розказавши. І вона хоче, щоб я їй допомогла з того визволитися» [2, с.251]. Героїня сприймає цю залежність від історії свого роду, свого народу як стан захищеності, як свідчення того, що людина ніколи не лишається самотньою і покинутою. Відкриття універсальної взаємопов’язаності передано в тексті образом оглядового колеса, на вершині якого в дитинстві завжди паморочилася голова. В якийсь момент Дарина відчуває, що “такими ниточками пересновано ВСЕ довкола, – що й крізь неї, Дарину Гощинську, сотні їх, невидимих оку, струмить щохвилини в чийсь життя, але розгледіти і втримати в собі той візерунок, який вони складають, – той г’рандіозний і запаморочливий, що од самого наближення до нього поймає млістю, – неможливо». І “хтось мусить це все бачити – в цілості, з горішньої точки. Як на оглядовому колесі в парку. Тільки не тепер, не в цю хвилину, а взагалі...» [2, с. 128].

Фольклорну складову має й багатозначна, символічна назва роману – “Музей покинутих секретів». Даючи їй пояснення, авторка

згадує про дитячу гру – закопувати свої “скарби», “секрети» у землю: “Ніби мені відкрилися нараз усі “секрети», що ми нарobili, а потім покинули й ніколи більше до них не навідувались, – як вони всі й далі лежать там, у землі. Всі наші запечатані дружби, сльози, клятви... Наші маленькі життя, накриті скельцями, як експонати у мами в музеї. Такий величезний музей покинутих “секретів»...» [2, с.536]. Дитячу гру Забужко трактує як архетип, закладений у підсвідомість генетично: “...ховання скарбу в землю – це взагалі немов наскрізний архетип української історії. ...поглянь на фольклор – скільки переказів про закопані скарби, козацькі, опришківські, повстанські...» [2, с.79].

Зразки усної поетичної творчості представлені в тексті окремими штрихами. Це веселі приповідки “Карого» або кілька принагідних приказок у мовленні героїв чи згадка текстів або назв пісень. Тим не менш, авторка так само, як у випадку з родовою символікою або переказами про скарби, робить певні узагальнення. Наприклад, це стосується пісень: “...таким смутком повняться наші народні пісні, здається, всі як одна в мінорі, навіть маршові, походні...» [2, с.56].

У сюжет роману органічно вплетена тема смерті: над загадкою загибелі Гелі Довган і усієї упівської боївки працює Дарина Гоцинська, трагічно гине її подруга – художниця Влада Мотусевич, за тих чи інших обставин гинуть вояки повстанської армії. За народною традицією обряди, пов'язані зі смертю, включають поховальні і поминальні. Наші предки сприймали смерть людини і як величезне горе, і як необхідність. Таке неоднозначне ставлення до смерті обумовило формування складної системи поховальних обрядів, в основі яких – культ предків. Усі дії, що супроводжували поховання, були спрямовані на забезпечення переходу душі покійного на “той світ» і охорону живих від шкідливого впливу духу вмерлого, адже вважалося, що дух за певних умов може повернутися. Після похоронів влаштовували поминки. Тією чи іншою мірою ці народні традиції у поєднанні з християнськими втілено в тексті роману. Так про духовність вояків-повстанців, їх зв'язок з традиціями говорить той факт, що членом боївки був священик, який допомагав словом і молитвою за життя й проводив у останню путь: “То “Ярослав» сповідав був і його [“Адріяна»] на порозі смерті, коли не знати було, видержить серце чи ні [2, с.206], “...“Ярослав» соборував умирущого [“Явора»], не чекаючи, аж прийде до пам'яті» [2, с.207], “Ослуживши парастас, священик зостався з ними на поминальну вечерю» [2, с.211].

Отже, використання у тексті роману «Музей покинутих секретів» фольклорних елементів (житло, одяг, імена, пісні й приповідки, обряди, традиції виховання, символіка) свідчить про глибоку закоріненість авторки в національну історію і культуру. Текст і сюжетно, і композиційно пов'язаний із сучасністю, втім виразним є й зв'язок з минулим: відтворення родової, історичної, генетичної пам'яті своїх предків, і через це – пошук власного «я». Тонка межа між минулим і сучасним, майстерне вплетення фольклорних елементів у канву роману стали ознакою авторського стилю Оксани Забужко.

Література

1. Журавська А. О. Забужко не знає, на яку «полічку» себе поставити // *Наголос*. – 12 березня 2013 // Режим доступу – <http://www.nagolos.com.ua/ua/news/15747-o.-zabugeko-ne-znae,-na-yaku-polichku-sebe-postaviti> ; 2. Забужко О. *Музей покинутих секретів: [роман] / О. Забужко*. – Вид. 2-е, доп. – К.: Факт, 2009. – 832 с.; 3. Забужко О. *З мапи книг і людей / збірка есеїстики: – Meredian Czernowitz. – Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута»», 2012. – 376 с.*; 4. Лановик М.Б., Лановик З.Б. *Українська усна народна творчість [навчальний посібник]*. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.; 5. *Словник символів культури України [за заг. ред. В.П.Коцура, О.І.Потапенка, М.К.Дмитренка, В.В.Куйбіди]*. – Вид 3-є, випр. і доп. – К.: Міленіум, 2005. – 352 с.

Світлана ЖУРАВЛЬОВА (Бердянськ) ВЗАЄМОДІЯ НАРОДНОПІСЕННОЇ І ДАВНЬОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТРАДИЦІЙ В ІСТОРИЧНІЙ ПОВІСТІ «РОЗЛИЛИСЯ КРУТІ БЕРЕЖЕЧКИ...» РАЇСИ ІВАНЧЕНКО

В статті досліджується взаємодія народно-пісенної і древнеукраїнської літературної традицій в історическій повісті «Розлились круті бережки ...» Раїси Іванченко. Перша строка народної пісні, вынесена в названіе повісті, приобретаєт символіко-метафорическое значеніе. В тексті произведенія также присутствують интертекстуальніе переключення со «Словом о полку Игореве...». Во второй часті повісті прослеживається вплив казацких летописей на творческую манеру письменниці, что способствует стилизації текста под летописный жанр.

Ключевые слова: взаємодія, історическа повість, народна пісня, традиція, древнеукраїнський епос.